

Mast. pravnik Edis Hadžić, email: edishadzic1210@gmail.com

Internacionalni univerzitet Travnik u Travniku

Sažetak: Međunarodnu trgovinu pre svega karakteriše prostor i udaljenost partnera s jedne strane, nesigurnost i nepoverenje učesnika samog odnosa sa druge strane. U sferi takvog odnosa od velikog značaja je postojanje instrumenata plaćanja koji će smanjiti rizik i na neki način podjednako štiti kako interese izvoznika tako i interese uvoznika robe. Strani partneri posebno kupci podležu korišćenju i upotrebi nekog od instrumenata obezbeđenja a posebno na dokumentarnom akreditivu koji je istovremeno i instrument plaćanja. Zato je tema ovog rada jerdan od segmenata sredstava tj. instrumenata u međunarodnom platnom prometu budući da autor u ovom radu želi dati na značaju dokumentarnom akreditivu kojim se učesnici trgovinske razmene mogu koristiti ne samo kao instrumentom obezbeđenja već i kao instrumen plaćanja.

Ključne reči: Sredstvo obezbeđenja, platni promet, međunarodna trgovina, dokumentativni akreditiv, tržište, plaćanje, trgovinski odnos

MEANS OF SECURITY IN INTERNATIONAL PAYMENTS

Abstract: Based on the above, it can be clearly stated that in the last few years, since the beginning of 2009, there has been a rapid progress in the field of economic integration both within the EU and within the framework of the EU's external relations with other countries. In such a sphere, it is undoubted that the participants in such relationships are increasingly using different payment instruments. In the Republic of Serbia, most commonly used for these jobs is the currency EUR-, according to some USD, and letters of credit are issued in the amount of 20,000 to 80,000,000 EU. That is why large companies have seen the great advantage and relief offered by various payment and collateral. Business banks expect an increase in requirements and the realization of these contracts in the near future, but also their expectations are that smaller companies will resort to their business for some Increased number of credentials as payment instruments also contributed to the recent thawing of trade relations between Rep.Serbia and EU countries. Therefore, commercial banks play a very important role here in providing expert assistance to their clients, as well as providing all necessary instructions to allow for easier and faster exchange of services in foreign trade. That is why perfecting the existing ones and finding new payment instruments in the payment system is certainly an initiative of modern banking with constant technical and technological innovations. Well organized foreign payment system is important not only for its participants but also for the economies of the countries that are involved in it.

Keywords: security, payment system, international trade, documentary letter of credit, market, payment, trade relationship

1. DOKUMENTARNI AKREDITIV

1.1 Determinante dokumentarnog akreditiva

Pojava dokumentarnog akreditiva, kao instrumenta međunarodnih plaćanja, vezuje se za drugu polovinu XIX veka, dok je njegova učestalija upotreba nastala posle svetske ekonomske krize 1929-1933. godine. „Na pojavu masovnije primene dokumentarnog akreditiva uticala su tri bitna razloga: to su kao prvo nagli razvoj međunarodne ekonomske saradnje u svim oblastima, kao drugo ukidanje zlatnog važenja nacionalnih valuta, a treće je naglo povećanje broja

samostalnih i suverenih država.“(Petrović, 1998) Ovde se javljaju rizici u MPP, koji su posledica čestih promena, nestabilnosti i nesigurnosti političkih i ekonomskih situacija u savremenoj svakodnevnicu. Zbog toga se i nameće činjenica koliko su plaćanja koja se obavljaju sa inostranstvom sigurna i u tom smislu pojava dokumentarnog akreditiva se ističe. Značaj akreditiva rezultuje i činjenicom da se njime obavlja skoro oko 80% međunarodne trgovine.

Dokumentarni akreditiv predstavlja najsigurniji i najčešće korišćen instrument u međunarodnom platnom prometu. Njime nalogodavac, posredstvom poslovne banke, pmža korisniku da raspolaze određenim iznosom novčanih sredstava, a korisnik je u obavezi da određene uslove definisane ugovorom ispunji pre nego što se akreditivni iznos isplati. Akreditiv se bazira na ugovoru koji se sklapa između prodavca i kupca, čini sastavni deo tog ugovora, jer se definiše kroz finansijsku klauzulu istog. U njegovom opisu u ugovoru se jasno navode uslovi koje treba ispuniti da bi se određena roba ili usluga, koja je predmet tog ugovora, platila. Poslovi sa dokumentarnim akreditivom su odvojeni od klasičnog kupoprodajnog ugovora, pa tako banke i komitenti posluju samo sa dokumentima, ne i sa robom.

Međunarodna trgovinska komora je još 1933. godine u Parizu propisala prva uputstva za korišćenje dokumentarnog akreditiva na međunarodnom nivou kroz Jednoobrazna pravila i običaje za dokumentarne akreditive. Posle više revidiranja ovih pravila, danas su na snazi ona koja su prošla reviziju u 2007. godini, odnosno UCP 600. Sadržina pravila koja su propisana u UCP 600 jeste da se unifikuju pravila kojima se reguliše funkcionisanje dokumentarnog akreditiva na međunarodnom nivou, zatim tačno i precizno su propisane uloge i način ponašanja banaka i strožiji način ponašanja nalogodavca i korisnika akreditiva.

Jednoobrazna pravila i običaji za dokumentarne akreditive opisuju dokumentarni akreditiv kao:

Svako utanačenje, bez obzira na naziv ili opis, po kome neka banka (akreditivna banka), na zahtev i u skladu sa instrukcijama nekog komitenta (nalogodavca) ili za svoj sopstveni račun, 1) *mora da izvrši plaćanje nekom trećem licu (korisniku) ili po njegovom nalogu, ili da akceptira i plati menicu(e) vučenu od strane korisnika ili da ovlašćuje neku drugu banku da izvrši takvo plaćanje, ili da akceptira i plati takvu(e) menicu(e) ili ovlašćuje neku drugu banku da negocira, uz podnošenje navedenih dokumenata, pod uslovom da su ista u skladu sa odredbama i uslovima akreditiva.*²⁴⁷

Ovde se mora naglasiti sam početak definicije *svako utanačenje, bez obzira na naziv ili opis*, jer je time stavljen akcenat na to šta jedan akreditiv pmža, ne na njegov naziv, jer u praksi postoje razni nazivi kao što su: komercijalni akreditiv, bankarski, L/C i dmgi.

Prethodno navedena definicija akreditiva u širem smislu označava značaj samog akreditiva, dok u užem smislu on predstavlja pravni odnos uspostavljen između akreditivne banke i korisnika akreditiva.

Zakon o obligacionim odnosima Rep.Srbije u čl.1072 propisuje da „ *Prihvatanjem zahteva nalogodavca za otvaranje akreditiva, akreditivna banka se obavezuje da korisniku akreditiva isplati određenu novčanu svotu ako do određenog vremena budu ispunjeni uslovi navedeni u nalogu za otvaranje akreditiva. Akreditiv mora biti sačinjen u pismenoj formi*“.

Član 1075 „*Dokumentarni akreditiv postoji kada je banka obavezna da isplati korisniku akreditiva određenu novčanu svotu pod uslovom da joj budu podneti dokumenti prema*

²⁴⁷ Andjelković i Vukolić „Instrumenti i obezbeđenje i instrumenti plaćanja u Međunarodnom prometu 2004 Beograd

uslovima utvrđenim u akreditivu. “(ZOO, Sl.list 31/93)“

Dokumentami akreditiv se definiše i kao pismena obaveza banke (akreditivne banke) koju banka na zahtev daje prodavcu (korisniku), a prema instmkcijama nalogodavca (kupca), gde on ima obavezu da plati po viđenju, ili na neki budući datum, iznos koji ne prelazi iznos akreditiva sa podnetim dokumentima u roku, koja su u samom akreditivu predviđena.

Sam značaj dokumentarnog akreditiva pokazuje nam i činjenica da on ima dve uloge: prva je da je on sredstvo plaćanja, a dmga da predstavlja instmment obezbeđenja potraživanja prema stranom partnem. U skladu sa dmgom ulogom, najveći značaj akreditiva je u tome što podjednako štiti interese i kupca (uvoznika) i prodavca (izvoznika). Akreditivom se kupac zaštićuje od rizika da ne dobije plaćenu robu (jer da bi prodavcu sredstva bila isplaćena, kupac mora podneti zahtevana dokumenta koja dokazuju da je roba otpremljena), a prodavac se zaštićuje od rizika da otpremljena roba ne bude plaćena (akreditivom se on obezbeđuje da po otpremi robe može da naplati svoje potraživanje od banke).

1.2 Subjekti u poslovanju sa dokumentarnim akreditivom

U poslovanju sa dokumentarnim akreditivom najčešće učestvuju samo tri lica i to: nalogodavac, akreditivna banka i korisnik, ali u zavisnosti od posla koji se obavlja javljaju se i dmge banke koje u zavisnosti od toga koju ulogu vrše u obavljanju posla sa dokumentarnim akreditivom imaju i svoje nazive.

Učesnici u poslu su:

- Nalogodavac (Applicant)

Na zahtev nalogodavca se akreditiv izdaje. On je najčešće kupac robe ili korisnik neke usluge. Nalogodavac podnosi ovlašćenoj banci zahtev za otvaranje akreditiva, gde tačno navodi sve neophodne uslove akreditiva koji trebaju biti ispunjeni da bi se plaćanje izvršilo. U obavezi j da priloži potrebnu dokumentaciju za otvaranje akreditiva- zahtev i nalog za izdavanje akreditiva i kupoprodajni ugovor. Takođe, dužan je da banku obavesti o sredstvima kojima će datu obavezu izmiriti- dinarsko ili devizno pokriće ili će za to sklopiti ugovor sa poslovnom bankom.

- Akreditivna banka (Issuing bank)

Akreditivna banka je uglavnom banka nalogodavca (kupca/uvoznika) i ona izdaje akreditiv na zahtev nalogodavca. Akreditiv izdaje u svoje ime, po nalogu kupca, a za račun komitenta i u korist trećeg lica, odnosno korisnika akreditiva. U obavezi je da pažljivo iskontroliše dokumenta i da tačno prenosi instrukcije. Akreditivna banka ispunjava obavezu ukoliko utvrdi sa su svi uslovi za isplatu, koji su predviđeni akreditivom, i ispunjeni.

- Korisnik akreditiva (Beneficiary)

Korisnik akreditiva je lice u čiju korist se akreditiv i izdaje, a uglavnom je to prodavac robe ili izvršilac usluge. Kada dobije obaveštenje da je akreditiv otvoren, mora pažljivo proučiti uslove i odredbe i utvrditi da li su u skladu sa ugovorenim uslovima u akreditivu, te iste potvrđuje ili odbija pismenim obraćanjem banci. Takođe, u obevezi je da banci dostavi dokumenta o izvršenoj usluzi ili otpremi robe, koja su predviđena akreditivom i ako su ta dokumenta odgovarajuća i ispunjavaju uslove koji su ugovoreni, izvršava se naplata potraživanja u skladu sa uslovima i odredbama akreditiva.

- Avizirajuća banka (Advising bank)

Avizirajuća banka ima ulogu da akreditiv avizira, odnosno ona na zahtev akreditivne banke je

dužna da korisnika obavesti da je akreditiv otvoren. Takođe, u obavezi je da pažljivo prouči tekst akreditiva i da proverí njegovu autentičnost po izgledu. Posle provera, ukoliko utvrdi da ima nekih nejasnoća ili nekompletnih instrukcija, od akreditivne banke traži dostavljanje potrebnih podataka. Proverava usklađenost prezentacije prilikom korišćenja akreditiva i dužna je da postupa u skladu sa instrukcijama, a da u slučaju da je to neophodno i neke izmene avizira.

- Konfirmirajuća banka (Confirming bank)

Konfirmirajuća banka je avizirajuća banka ili neka treća banka koja svoju obavezu dodaje obavezi akreditivne banke. Uloga kofirmirajuće banke je da posle usklađene prezentacije akreditivnu sumu isplati i da akreditivnoj banci prosledi dokumenta.

- Rambursna banka (Reimbursement bank)

Rambursna banka se javlja u situacijama kada avizirajuća banka nema poverenja u akreditivnu banku, a razlikuje je od ostalih banaka to što ova banka nema uvida u akreditivna dokumenta. Dužna je postupiti u skladu sa rambursnim ovlašćenjem, koje dobija od akreditivne banke. Zadatak joj je da rambusira banku koja traži ramburs ili da akceptira ročnu menicu.

1.3 Pravne osnove poslovanja dokumentarnim akreditivom

U postupku za otvaranje dokumentarnog akreditiva treba razlikovati pravne odnose između nalogodavca i korisnika akreditiva, zatim nalogodavca i akreditivne banke, između akreditivne banke i korisnika akreditiva i između korespodentske banke i korisnika akreditiva. Svaki od ovih međusobnih odnosa je različit po svom nastanku i po sadržini i pravnim dejstvima.

1.4 Pravna osnova između nalogodavca i korisnika akreditiva

Dokumentarni akreditiv baziran je na ugovoru iz osnovnog posla, a zaključuju ga nalogodavac i korisnik, odnosno kupac i prodavac. Ovaj ugovor sadrži i finansijsku klauzulu (akreditivnu klauzulu) u kojoj se navodi da je kupac obavezan da akreditiv kod banke otvori u korist prodavca i to sa ciljem plaćanja cene, odnosno naknade za izvršene usluge. Na kupcu je obaveza da kod banke akreditiv otvori u skladu sa uslovima iz finansijske klauzule osnovnog ugovora, jer ukoliko se desi da to ne učini, ili ako po otvaranju akreditiva ne dođe do isplate, kupac snosi odgovornost za to što svoju ugovornu obavezu nije izvršio, odnosno nije platio cenu robe ili usluge. Ono što je bitno u ovom pravnom odnosu dve strane, jeste da prodavac prema kupcu zasniva svoje zahteve samo po ugovoru iz osnovnog posla, ne po osnovu akreditiva, jer je ovde akreditiv samo sredstvo plaćanja obaveze koja se zasniva između dva poslovna partnera.

1.5 Pravna osnova između nalogodavca i akreditivne banke

Da bi pravni odnos između nalogodavca i akreditivne banke bio zasnovan, znači da treba pokrenuti proceduru otvaranja akreditiva ugovorom o otvaranju dokumentarnog akreditiva. Ugovor se srnata zaključenim onda kada banka prihvati nalog za otvaranje akreditiva, a koji podnosi nalogodavac. Karakteristika naloga je da se on smatra ponudom koju banka ćutanjem prihvata, a ako dođe do toga da se banka ne slaže sa nalogom koji je primila, mora obavestiti klijenta o tome, jer bez obaveštenja smatraće se da je ugovor zaključen.

U skladu sa karakteristikom koju nalog za otvaranje akreditiva ima, a i da bi ta ponuda bila prihvaćena, treba napomenuti koje bitne elemente nalog treba da sadrži. Najpre to su: naziv i

adresa korisnika akreditiva, vrsta akreditiva koji se otvara, rok važnosti istog, koji je poslednji rok za isplatu robe, koja dokumenta treba prezentovati (faktura, transportna dokumenta, polisa o osiguranju, parking lista, sertifikat o kvalitetu robe) i dmgo. „Ugovor o otvaranju dokumentarnog akreditiva je pravno nezavistan, kako od osnovnog posla, tako i od dmgih pravnih odnosa u akreditivu. Njegovo dejstvo se isključivo ograničava na nalogodavca i akreditivnu banku.“²⁴⁸ Iz navedenog ugovornog odnosa proizilaze obaveze za obe ugovorne strane. Akreditivna banka ima obavezu da akreditiv u skladu sa ugovorom otvori u korist trećeg lica, da mu isplati akreditivni iznos kada se ispunje uslovi koji su u akreditivu predviđeni, odnosno posle prezentacije dokumenata za koja se utvrdi da su u skladu sa rokovima i uslovima koji su u akreditivu navedeni. Nalogodavac je u obavezi da banci plati određenu proviziju i naknadu troškova za izvršene usluge i preuzeti rizik. „Pitanje obezbeđenja pokrića je posebno pitanje i ono se reguliše, po pravilu, prethodnim sporazumom, nalogodavca i banke. Banka može prihvatiti nalog za otvaranje akreditiva i kada nalogodavac nema pokriće, prihvatajući da ga kreditira do isplate akreditivne sume, ili duže.“²⁴⁹ Ovaj odnos predstavlja i najznačajniji odnos u poslu sa akreditivom, a zasnovan je onda kada banka obavesti korisnika da je u njegovu korist akreditiv otvoren i koji su uslovi akreditiva. Pravno gledano, postoje različita shvatanja ovog odnosa. U jednom se navodi da obaveštenje koje se korisniku daje je jednostrana izjava volje banke, odnosno jednostrani pravni posao, a dmgo zastupa mišljenje da je ovaj odnos ugovorne prirode. U svakom slučaju, ono što je bitno napomenuti jeste da je ovaj odnos potpuno nezavistan od banke prema nalogodavcu, znači potpuno je samostalan. Kako god da se pravno klasifikuje ovaj odnos, ono što je bitno je da akreditivna (konfirmirajuća) banka ima obavezu da isplati akreditivnu sumu korisniku akreditiva, od trenutka kada primi obaveštenje da je akreditiv otvoren, i ukoliko korisnik ispunio obaveze predviđene akreditivom. Akreditivna banka, ili neka druga ovlašćena banka, kupuje zahtevana dokumenta od korisnika tek onda kada je utvrdila da su ta dokumenta u skladu sa akreditivnim uslovima. Zaključak je da je izvršenje akreditivne obaveze uslovljeno prezentacijom dokumenata i ispunjenjem uslova koji su predviđeni akreditivom. Međutim, ako se desi da dokumenta koja su prezentovana ne odgovaraju uslovima navedenim u akreditivu, ili nisu na vreme prezentovana, banka može da odbije izvršenje svoje obaveze, odnosno nema obavezu da ista otkupi, jer i u slučaju da banka to ipak uradi, to bi uradila na sopstveni rizik.

1.6 Pravna osnova između korespondentske banke i korisnika akreditiva

Od uloge u kojoj se korespondentska banka javlja zavisi i kakav odnos će biti između nje i korisnika akreditiva. Kada se korespondentska banka javlja u ulozi konfirmirajuće banke, odnos između nje i korisnika akreditiva je isti kao i u odnosu akreditivna banka-korisnik akreditiva. „Davanjem obaveštenja korisniku o tome, da je akreditiv otvoren i od nje potvrđen, konfirmirajuća banka preuzima novu, samostalnu i neposrednu obavezu prema korisniku.“ (Sogorov, 2005) S’ obzirom da i obaveza konfirmirajuće banke je neposredna i samostalna, korisnik može i akreditivnoj i konfirmirajućoj banci se obratiti za isplatu akreditivnog iznosa. Ovo znači da obe banke solidarno odgovaraju. Kada korespondentska banka ima ulogu avizirajuće banke, onda avizirajuća banka nema neki neposredni odnos sa korisnikom akreditiva. Uloga avizirajuće banke je, u ovom slučaju, zastupanje akreditivne banke i ona obaveštava korisnika da je akreditiv na njegovo ime otvoren od strane akreditivne banke. Korisnik svoja potraživanja ostvaruje obraćenjem akreditivnoj banci, ne i avizirajućoj,

²⁴⁸ Šogorov, „Bankarsko pravo“ Poslovni biro 2005 SB, Novi Pazar

²⁴⁹ Šogorov, „Bankarska garancija“ Poslovni biro SB, Novi Sad 2005

jer ona ne preuzima obavezu isplate akreditivnog iznosa. Ni u slučajima kada bi se avizirajuća banka našla u ulozi isplatne banke, ne bi imala obavezu prema korisniku akreditiva, nego prema akreditivnoj banci koja je u tom slučaju njen nadležnik. U slučaju kada avizirajuća banka ne bi izvršila isplatu akreditivnog iznosa, odgovarala bi samo akreditivnoj banci, ne i korisniku akreditiva

ZAKLJUČAK

Na osnovu napred iznetog na nedvosmislen način se može sa sigurnošću utvrditi da je u poslednjih nekoliko godina unazad počev od 2009.godine/ došlo do naglog napredovanja u sferi ekonomskih povezivanja kako unutar EU tako i u okviru spoljo trgovinskog odnosa zemalja EU sa drugim državama. U takov sferi nesumljivo je da učesnici takvih odnosa sve više upotrebljavaju različite instrumente plaćanja. U Rep.Srbiji najčešće za ove poslove koristi se valuta EUR-, po nekim USD, a akreditivi se izdaju u vrednosti od 20.000 do 80.000.000 EU-a. Zato velike kompanije su uvidele veliku prednost i olakšicu koje im pružaju različita sredstva plaćanja i obezbeđenja. Poslovne banke očekuju porast zahteva i realizaciju ovih ugovora u skoroj budućnosti ali i očekivanja su im usmerena na to da će i manje firme pribegavati u okviru svog poslovanja nekim instrumentima. Povećan broj uzetih akreditiva kao instrumenata plaćanja doprinelo je i skorašnjem odmrzavanju trgovinskih odnosa između Rep.Srbije i zemalja EU. Zato poslovne banke ovde imaju veoma važnu ulogu u pogledu pre svega pružanja stručne pomoći svojim klijentima kao i da pruži sve neophodne instrukcije kojim će se omogućiti lakša i brža razmena usluga u spoljnoj trgovini. Zato je usavršavanje postojećih i iznalaženje novih instrumenata plaćanja u platnom prometu svakako imperativ savremenog bankarstva uz stalne tehničke i tehnološke inovacije. Dobro organizovani platni promet sa inostranstvom je od značaja ne samo za njegove učesnike već i za privredu zemalja koje su u njega uključene.